

Joško Božanić
Komiža

KUĆA VIŠKIGA JAZIKA SINIŠE BRAJČIĆA

Viška dramska petonologija: *Sad ili ko zno kad, Veja, Dežgracija, Trijumf u Maloj vali, Viskotove facende*

Siniša Brajčić pozvao me da uđem u njegov dramski svijet, otvorio mi vrata svoje dramske pentalogije, vrata od *introjida* ove njegove *Viške petonologije*, kako je on naziva, to jest njegova petoknjižja, *ako ćemo po harvoški*, i čekao me strpljivo da uđem i da otvorim korice njegova *Libra*, poklopac da podignem te jedinstvene škrinje s blagom njegova dramskog svijeta i viškoga govora, nedavno (2017.) zaštićena u Ministarstvu kulture kao nacionalno kulturno dobro nematerijalne baštine Republike Hrvatske.

Siniša Brajčić viški je dramski pučki književnik, glumac, ribar i logofil, zaljubljenik u viški cokavski *jazik*, iz čijeg bunara crpi blago kolektivne memorije svojega otoka, stvara likove koji postaju u njegovoj dramskoj kreaciji reprezentanti duha i mentalne matrice jednoga insularnog svijeta s ruba zaborava.

Kad spominjem rub zaborava, tada ne mislim samo na lokalni otočni već svjetski fenomen. Siniša je jedan od rijetkih posljednjih svjedoka jednoga nestalog ili odlazećeg otočnog svijeta u vremenu kada je prvi put u povijesti ljudske vrste rođena gluha generacija za prijenos transgeneracijskoga pamćenja, iskustva i znanja. Stari ljudi izgubili su definitivno dignitet koji su nekad imali u svojoj obitelji i široj društvenoj zajednici kao ljudi od iskustva, ljudi od kojih se nešto može naučiti, čije je znanje i iskustvo važno za orijentaciju u budućnosti i zahtijeva respekt. Njima je mjesto u staračkome domu ili u samotnim domaćinstvima bez mladih, a mladima su, još od najranije dobi, ponuđene magične kutije mobitela, tableta i laptopa da im pričaju priče i nude boravak u virtualnim prostorima devetoga planeta u sunčevu sustavu – na planetu Internetu, čija gravitacijska sila ubrzano raste. Iskustvo, znanje i sve važne informacije dolaze s Interneta, s društvenih mreža kojima je premrežena internetska galaksija. Stoljeća življenja prethodnih generacija izbrisana

su iz sjećanja, a time i kontinuitet pamćenja ljudske vrste. O veličini gubitka naše vrijeme, pred ulazom u svijet umjetne inteligencije, još nije progovorilo. Ipak ovdje moram spomenuti dva velika imena svjetske književnosti, čije izreke pogađaju bit problema o kojem govorim. To su Gabriel García Márques koji kaže: »U životu nije važno ono što vam se dogodi, nego ono čega se sjećate i kako se sjećate« i Jorge Luis Borges koji kaže: »Jedina istinska smrt jest smrt pamćenja.«

To je društveni, sociološki ili bolje reći kulturnoantropološki kontekst u kojemu valja interpretirati djelo jednoga školovanog otočnog ribara, pučkog književnika i glumca, koji je odlučio napisati drame na idiomu svojega otočnog zavičaja u vremenu kada taj idiom radikalno gubi svoju komunikacijsku funkciju, a kulturološka funkcija njegova nije osviještena u odgojnome i edukativnome sustavu.

Svoju prvu dramu, *Sad ili ko zno kad*, napisao je prije tri desetljeća, 1996. u vremenu kad je s glumcem Lenkom Blaževićem sudjelovao u obnovi Viške kazališne družine, poslije trideset i pet godina od njezina prestanka djelovanja. Na valu tog entuzijazma koji je okupio niz viških amaterskih glumaca i glumica, nastala je i ova prva Brajčićeva drama – komedija, *divertimentić*, kako je autor deminutivno atribuirao naglašavajući njezin zabavni karakter. Međutim, ona nije tek zabavna scenska igra o temi lokalnih čudaka svadljive naravi čiji dijalozi prelaze granicu groteske već scenska igra koja otkriva iza kulise društvenih konvencija i duboke emocije, skrivene strasti iza paravana grubosti, krutosti, tipično težačkih međuposjedničkih svađa s obratima koji otkrivaju običajima i društvenim stegama sputane i duboko sakrivene emocije.

Bio je to početak Brajčićeva i glumačkoga i dramskoga stvaranja, uvod u puno zahtjevniji izazov: Kako od rječnika napraviti dramu? A rječnik je to viškoga čakavskog govora Androta Rokija Fortunatota *Libar viškiga jezika*, objavljen u Torontu, rječnik za koji je veliki hrvatski lingvist, akademik Vojmir Vinja rekao da je najznačajniji rječnik nekoga pučkog govora u Hrvatskoj. Ovo je prilika da kao jedan od sudionika u nastanku barba Androtova *Libra* svjedočim o njegovu nastanku i korijenu iz kojega je izrastao kako bih pridonio razumijevanju dramskoga čuda Brajčićeve etnomonodrame *Veja*.

Za vrijeme svojega istraživačkog putovanja u SAD 1981. boravio sam u San Pedru, u Kaliforniji, gdje sam čuo da u Los Angelesu živi Višanin Jure Roki Fortunato, koji je napisao niz pripovijedaka i romana te dvije zbirke pjesama na arhaičnome viškom idiomu, kakvim se govorilo u Visu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Rođen je u Visu 1893., a u Ameriku je otišao 1919. Svoj život u Americi posvetio je glazbi kao kompozitor i dirigent crkvenih zborova. Okružen oceanom engleskoga jezika, živio je na svojem malom otoku od jezika u kojemu je rođen – viškoga čakavskog idioma i na njemu pisao svoja književna djela na pisačemu stroju u svojem domu u Down Townu kalifornijskoga megalopolisa. Bilo je to za mene najveće

otkriće na mojemu istraživačkom putovanju među našim iseljenicima u Kaliforniji prije četiri desetljeća. Barba Jure tada je imao osamdeset i osam godina. Otada smo počeli komunicirati sve do njegove smrti, a umro je 1987. u svojoj 94. godini života.

Radeći u Visu kao srednjoškolski profesor, upoznao sam barba Jurina nećaka, Andra Rokija Fortunatota. Saznao sam od njega da ima rukopisnu zbirku viških gojcica – to jest facendi – nefikcionalnih humorističkih priča sačuvanih usmenom predajom, a obilazeći više trgove i konobe gdje su se pričale više gojce ili facende, otkrio sam i da je barba Andro izvrstan pripovjedač viških usmenih priča. K tomu, saznao sam od njega da ima kopije rukopisa romana i pripovijedaka svojega barbe iz Los Angelesa. Predložio sam mu tada da na temelju rukopisne ostavštine svojega barbe, kao i viških usmenih priča, napiše rječnik viškoga govora.

Unatoč njegovu početnom protivljenju da kao nestručnjak prihvatim moj prijedlog, uspio sam ga ipak nagovoriti da se uhvati teška posla pisanja rječnika viškoga govora i obećao mu svoju stručnu leksikografsku pomoć. Njegova kuća na Smidrovu u Visu blizu je školi u kojoj sam radio kao srednjoškolski profesor hrvatskoga jezika pa sam često svraćao k njemu i njegovoj supruzi, teta Luci, doma poslije nastave, kako bih ga uveo u tajne leksikografskoga posla. On je začuđujuće brzo učio tako da je na moje iznenađenje brzo ovladao i umijećem akcentuacije i gramatičkoga opisa riječi. Znao sam da je barba Andro vrstan usmeni pripovjedač, s nevjerojatnim pamćenjem, da je njegova memorija tezaurus usmene predaje Visa, riznica kolektivnoga pamćenja te sam mu sugerirao da, pri tumačenju riječi, upotrijebi što više primjera iz usmene predaje Visa kao i iz rukopisne ostavštine svojega barbe iz Los Angelesa. Tu sugestiju on je rado prihvatio i dosljedno proveo u svojem rječniku. Ta vrijednost njegova rječnika jest upravo ona *differentia specifica* koju je prepoznao akademik Vojmir Vinja ocjenjujući *Libar viškiga jazika* kao unikatan u hrvatskoj dijalektološkoj leksikografiji.

Naša suradnja trajala je šest godina, a onda je barba Andro, zbog liječenja svoje bolesti, godine 1991. otišao u Toronto, gdje je do svoje smrti 1993. sa svojim sinom Tomislavom Rokijem radio na dovršenju svojega *Libra viškiga jazika*. Knjiga je objavljena u Torontu 1997. godine.

U jednome svojem tekstu o monodrami *Veja* Siniša Brajčić podsjetio me na moj nagovor upućen njemu da pokuša, na temelju *Libra viškiga jazika* Andra Rokija, napraviti scensku predstavu – monodramu. Moj prijedlog bio mu je izazov i on se uhvati posla. Rezultat je bio etnomonodrama *Veja*.

Veja je bdjenje nad umrlim, vigilija za preminuloga kada se oko njegova tijela u mrtvačkome sanduku u njegovoj kući okupi rodbina i prijatelji da bi proveli posljednju noć bdijući i pripovijedajući uspomene na umrloga. Brajčićeva vigilija mnogo je obuhvatnija uspomena jer umrli nije pojedinac, već otok sâm. Ta Brajčićeva *Veja* snažna je literarna metafora opraštaja od umrloga otoka i njegova jezika, ona

je lament nad truplom jednoga dovršenog insularnog svijeta, čija je baština prestala baštinom biti jer je izgubila baštinike. Ali Brajčićeva *Veja* nije samo metafora gubitka jednoga insularnog svijeta. Ona ima svoju univerzalnu konotaciju – ona je vigilija za ovaj naš svijet u kojemu još živimo prije ulaska u svijet na čijim vratima piše na engleskome jeziku *AI – Artificial Intelligence* (bez prijevoda na hrvatski).

On započinje svoju *veju* stihovima u povodu smrti lika iz romana Jureta Rokija Fortunatota *Bilo roza iz Smiderova*, djevojke koja je umrla uoči svojega vjenčanja, ali funeralnu ozbiljnost i uzvišeni ton ubrzo zamjenjuje skercozan ton. Pojavljuju se veseli tonovi *brindizonjo* – pjevanja šaljivih pjesama, pa *kredonje* – bučno ulično reklamiranje (često u stihovima) robe koja se negdje prodaje, pa nabranje naziva dječjih igara. U *Libru* Rokijevu navedeno je dvjesto dvadeset naziva dječjih igara (brojio sam!), što je čudesan, impresivan broj koji govori o dramatičnoj redukciji igre u dječjemu svijetu našega vremena. Nabraja se na desetine naziva muških i ženskih poslova, rekvizitarij konobe i kuhinje, opisuju se svi poslovi u jematvi i nabraja bogat leksik jematve kao najvažnijega težačkog posla u godini. Nabrajaju se sve vrste jela otočnoga svijeta, zabave, igre, čitav glosar lova ptica pjevica, javna okupljališta kao što je javna krušna peć gdje se peče kruh i okupljaju žene koje pripovijedaju priče, snove, ogovaraju i svađaju se ili pjevaju dok čekaju da se ispeče kruh da bi ga na daski, koju nose na glavi, odnijele doma, pa muška okupljališta – trgovi, konobe, grede za sjedenje na javnim prostorima (R. Marinović – *Pod balkonima*) gdje se pričaju facende, humorističke nefikcionalne priče. Od tog naracijskog i poetskog prediva, čije niti sežu duboko u 19. stoljeće, ispreda Brajčić svoju priču o otoku, o pokojniku otoku na čijoj se veji treba sjetiti njegova proživljena života, njegovih muka i radosti, suza i smijeha, oživjeti njegovo pamćenje da se ne zaboravi, u vremenu nesklonu pamćenju ili da kažemo oštrije i točnije – u vremenu koje je razvilo i usavršilo i putem Interneta ponudilo svijetu strategiju zaborava.

Ovo je možda jedinstven primjer da je iz jednog rječnika nastala jedna scenska predstava, monodrama *Veja*, koju i sam autor izvodi svojom osebujnom i neponovljivom interpretacijom.

Isti je postupak Brajčić primijenio i za petu dramsku igru svojega petoknjižja, za monodramu *Viskotove facende*, nastaloj prema mojoj monografiji *Viški facendijer* (Književni krug, Split 2015.). Facenda, nefikcionalna humoristička priča otoka Visa, izrazito je dijaloški tip usmene priče. Ona oživljuje likove priče, njihove dijaloge, gestiku i mimiku, ona zahtijeva umijeće imitacije likova koje pripovjedač kreira dramskim činom. Upravo takve dramske, dijaloške sekvence tražio je u mojoj antologiji viških facendi Siniša Brajčić da bi ispleo u svojoj monodrami *Viskotove facende* čitavu galeriju pripovjedača i likova i njihovih priča s njihovim osebujnim izrazom i svim scenskim elementima uličnoga teatra kakav pamte samo najstarije

generacije stanovnika otoka Visa, a pritom je sačuvao i govorne posebnosti viškoga i komiškoga govora.

U fokusu mojega osvrta na Brajčićevu dramsku pentalogiju jest ponajviše sam jezik. Stoga sam ovdje govorio o trima dramama u kojim su viški govori dominantni: *Sad ili ko zno kad*, *Veja* i *Viskotove facende*. Drame *Dežgracija* i *Trijumfu Maloj vali* pisane su jezikom koji odražava aktualno vrijeme otoka puno vjernije negoli u ostalim trima koje čuvaju jezičnu arhaiku viških cokavskih govora koja ubrzano nestaje. One i tematski tangiraju aktualno vrijeme otoka koje radikalno gubi svoj kulturološki identitet ne samo u jeziku već i u prekidu kontinuiteta međugeneracijske kolektivne memorije.

U tom kontekstu valja sagledati književno i glumačko djelo Siniše Brajčića, koji je s Lenkom Blaževićem bio pokretač oživljavanja Viške kazališne družine u Visu 1996. kao važne otočne kulturne institucije koja je oživljena poslije tri i pol desetljeća. Taj događaj bio je motiv Siniši Brajčiću za pisanje prve drame *Sad ili ko zno kad*, što je bio početak njegova književnog stvaranja koje je zaokruženo ovim njegovim petoknjžjem, *Viškom petonologijom*.

Na kraju ovoga mojega osvrta na književno djelo Siniše Brajčića, koje čeka da se pojavi kao knjiga, važna za jezični i kulturni identitet otoka Visa, napomenut ću da sam još prije osam godina pokušao motivirati Grad Vis da publicira književno djelo Jureta Rokija Fortunatot, sačuvano u rukopisu, od kojega sam uspio oko sedam stotina stranica proznog teksta digitalizirati u okviru svojega istraživačkog projekta na Filozofskome fakultetu u Splitu. Ali na tu moju, više puta pokrenutu inicijativu, nikad nisam dobio odgovor, kao ni na inicijativu da se u Visu osnuje centar za istraživanje i očuvanje viških cokavskih govora, nacionalnoga nematerijalnog kulturnog dobra Republike Hrvatske, s imenom *Jure Roki Fortunato* – Dom cokavskih govora otoka Visa, s golemom jezičnom građom na viškome i komiškome govoru, s bogatom fonotekom koja je nastajala tijekom šezdeset godina mojega istraživanja kolektivne memorije otoka Visa, s jezičnim i književnim korpusom čiji je važan dio dramsko književno djelo Siniše Brajčića, kao i njegova glumačka umjetnost vrhunskoga interpretatora tekstova na viškim cokavskim govorima.